

دانشگاه معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد
گروه: مدرسی معارف اسلامی
گرایش: اخلاق اسلامی

عنوان:

رنج در اسلام و بودا

استاد راهنما:

دکتر ابولفضل محمودی

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین دکتر رضا حاجی ابراهیم

نگارش:

جعفر شکوهی راد

۱۳۹۱

صلى الله عليه وسلم

پایان نامه کارشناسی ارشد
گروه: مدرسی معارف اسلامی
گرایش (اخلاق اسلامی)

عنوان

رنج در اسلام و بودا

استاد راهنما:

دکتر ابولفضل محمودی

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین دکتر رضا حاجی ابراهیم

نگارش:

جعفر شکوهی راد

۱۳۹۱

«کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و..... از پایان نامه برای دانشگاه معارف اسلامی محفوظ است. نقل مطالب با ذکر مأخذ بلا مانع است.»

اهدا:

تقدیم به تمام کسانی که در راه اعتلای باورهای دینی اسلامی، رنجها و سختی ها را به جان می خرنند و استقامت می کنند، به ویژه همسر فداکار و صبورم.

تشکر:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و مورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز... بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه‌ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب " من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ " :

ازپدر و مادر عزیزم، این دو معلم بزرگوارم، که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یابری بی چشم داشت برای من بوده اند؛

از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکترابولفضل محمودی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نمودند و زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند؛

از استاد صبور و با تقوا ، جناب آقای حجه الاسلام والمسلمین دکتررضا حاجی ابراهیم، که زحمت مشاوره این پایان نامه را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید؛

و از ریاست نهاد رهبری در دانشگاه، و ریاست و کادر اداری دانشگاه معارف، که زمینه تحصیل ایجانب را در این دانشگاه فراهم کردند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم. باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

چکیده

از آنجا که درد و رنجها، یکی از مهمترین دغدغه های زندگی انسان می باشد و این مسأله در آئین بودا از برجستگی خاصی برخوردار است و در دین اسلام هم نکات بسیار مهم و قابل توجهی در این رابطه وجود دارد؛ لذا در این پژوهش با هدف تفاهم بیشتر میان دین اسلام و آئین بودا، و بستر سازی جهت همزیستی مسالمت آمیز و رفع سوء گمانها بین دین اسلام و آئین بودا و همچنین کمک به گفتگوی بین ادیان؛ به بررسی شباهتها و تفاوتهای بین دو دیدگاه در رابطه با رنج، به روش کتابخانه ای پرداخته ایم.

یافته های این پژوهش، بیانگر وجود شباهتها و تفاوتهای مهمی بین دو دیدگاه در رابطه با رنج می- باشد، برخی از مهمترین این شباهتها عبارتند از: یک: بر اساس هر دو دیدگاه وجود رنجها و سختی ها در زندگی انسانها امری پذیرفته شده است. دو: هر دو دیدگاه جهل را به عنوان مهمترین منشأ رنج بشر معرفی می کنند. سه: مطابق هر دو دیدگاه، هرچند که امکان رهایی مطلق از رنجها در این زندگی وجود ندارد، اما با تغییر بینشها می توان در همین دنیا به دور از رنجها زندگی کرد. چهار: در هر دو دیدگاه راهکارهای مشترکی مانند؛ شناخت و معرفت، اندیشه درست، گفتار درست، کردار درست، کوشش درست، مهر، غمخوارگی و شادی همدلانه مطرح است. برخی از مهمترین تفاوتهای دو دیدگاه نیز عبارت است از: یک: در نگاه بودا، زندگی سراسر رنج است، اما در نگاه اسلامی، زندگی دنیوی، مخلوطی از «عسر» و «یسر» است. دو: در دیدگاه اسلامی توجه خاصی به حکمت رنجها شده است، اما در آئین بودا، سخنی از حکمت رنجها نیست. سه: متعلق رهایی در آئین بودا، خارج شدن از چرخه ی زاد و مرگ است، اما در اسلام، رسیدن به خدا به عنوان حقیقت مطلق عالم وجود، و رها شدن از عذاب اخروی که رنجی ماندگار است، مطرح می باشد. چهار: برخی راهکارهای اساسی، مانند خدا باوری و خدا محوری و معاد باوری در اسلام جهت رهایی از رنجها مطرح است که در آئین بودا توجهی به آنها نشده است.

کلید واژها: اسلام. بودا. رنج. کبد. نجات. رهایی.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

- ۱-۱. بیان مسأله ۲
- ۲-۱. پیشینه تحقیق ۲
- ۳-۱. اهداف پژوهش ۳
- ۴-۱. پرسشهای اساسی و فرعی پژوهش ۳
- ۵-۱. فرضیه ها ۳
- ۶-۱. ساختار و سازماندهی تحقیق ۴

فصل دوم: آشنایی اجمالی با دین اسلام و آئین بودا

- ۱-۲. معرفی اجمالی دین اسلام ۶
- ۱-۱-۲. معنای اسلام ۶
- ۱-۱-۱-۲. اسلام در لغت: ۶
- ۲-۱-۱-۲. اسلام در اصطلاح ۶
- ۲-۱-۲. زندگی پیامبر ۷
- ۱-۲-۱-۲. تولد پیامبر ۷
- ۲-۲-۱-۲. همسران پیامبر ۸
- ۳-۲-۱-۲. فرزندان پیامبر (ص) ۸
- ۳-۱-۲. کتاب مقدس مسلمانان ۹
- ۴-۱-۲. خاتم بودن پیغمبر اسلام ۱۰
- ۵-۱-۲. اصول اعتقادی اسلام ۱۰
- ۱-۵-۱-۲. اصل توحید ۱۱
- ۱-۱-۵-۱-۲. اقسام توحید ۱۱
- ۲-۵-۱-۲. نبوت ۱۲
- ۱-۲-۵-۱-۲. معنای نبی و فرق آن با رسول ۱۲

- ۱۳ ۲-۱-۵-۲. اختصاصات پیامبران
- ۱۴ ۲-۱-۵-۳. معاد
- ۱۴ ۲-۱-۶. فروع دین
- ۱۵ ۲-۲. معرفی اجمالی آئین بودا
- ۱۵ ۲-۲-۱. واژه بودا
- ۱۶ ۲-۲-۲. بودای آغازین و بودای ظهور (تاریخی)
- ۱۶ ۲-۲-۳. زندگی نامه بودا
- ۱۶ ۲-۲-۳-۱. تولد و القاب بودا
- ۱۷ ۲-۲-۳-۲. دوران جوانی بودا
- ۱۷ ۲-۲-۳-۳. ترک خانه
- ۱۸ ۲-۲-۳-۴. دوره ریاضت بودا
- ۱۸ ۲-۲-۳-۵. بیداری بودا
- ۱۹ ۲-۲-۳-۶. خانواده بودا
- ۱۹ ۲-۲-۴. فرق بودایی
- ۲۰ ۲-۲-۵. مجموعه کتابهای بودایی
- ۲۰ ۲-۲-۵-۱. وینیه-پیتکه
- ۲۱ ۲-۲-۵-۲. سوته-پیتکه
- ۲۲ ۲-۲-۵-۳. ابی دمه-پیتکه:
- ۲۳ ۲-۲-۶. مهمترین آموزه های بودا
- ۲۴ ۲-۲-۶-۱. نپایندگی
- ۲۴ ۲-۲-۶-۲. نه-خود
- ۲۴ ۲-۲-۶-۳. چهار حقیقت جلیل
- ۲۴ ۲-۲-۶-۳-۱. حقیقت عالی رنج :
- ۲۴ ۲-۲-۶-۳-۲. خاستگاه رنج :
- ۲۵ ۲-۲-۶-۳-۳. رهایی از رنج:

۲۵ ۲-۲-۶-۳-۴. راه رهائی از رنج:
۲۵ ۲-۲-۷. گاهشمار آئین بودا:
	فصل سوم: رنج از نگاه اسلام
۳۰ ۳-۱. حقیقت رنج از نگاه اسلام
۳۰ ۳-۱-۱. واژه شناسی رنج در اسلام
۳۰ ۳-۱-۲. اقسام رنج از نگاه اسلامی
۳۱ ۳-۱-۳. آمیخته بودن زندگی انسان با رنج
۳۱ ۳-۱-۳-۱. آمیخته بودن زندگی دنیوی انسان با رنج
۳۴ ۳-۱-۳-۲. زندگی اخروی و درد و رنج
۳۴ ۳-۲. منشأ رنجها از نگاه اسلامی
۳۴ ۳-۲-۱. جهل
۳۶ ۳-۲-۲. اعراض از یاد خدا
۳۶ ۳-۲-۳. دنیا طلبی و حرص
۳۶ ۳-۲-۴. جزع و بی صبری
۳۷ ۳-۲-۵. عدم رضایت به قضا و قدر الهی
۳۷ ۳-۲-۶. حسادت
۳۸ ۳-۳. حکمت رنجهای دنیوی
۳۸ ۳-۳-۱. حکمتهای عام
۳۸ ۳-۳-۱-۱. نشان دادن ناتوانی انسان و قدرت مطلق الهی
۳۹ ۳-۳-۱-۲. سختی ها و رنجها پلّه های کمال انسانی
۳۹ ۳-۳-۱-۳. امتحان و آزمایش الهی
۴۰ ۳-۳-۱-۴. سختی ها و رنجها، عامل بیداری دل و توفیق به توبه
۴۱ ۳-۳-۲. حکمتهای اختصاصی
۴۱ ۳-۳-۲-۱. گنهکاران از مؤمنان
۴۲ ۳-۳-۲-۲. خواص و مقربین

- ۴۳-۴. امکان یا عدم امکان رهایی از رنج ۴۳
- ۴۳-۳-۱. امکان یا عدم امکان رهایی از رنج در دنیا ۴۳
- ۴۳-۴-۲. امکان یا عدم امکان رهایی از رنج در آخرت ۴۵
- ۴۳-۵. راههای کاهش یا رهایی از رنج ۴۶
- ۴۳-۵-۱. راههای کاهش رنج دنیوی ۴۶
- ۴۳-۵-۱-۱. علم و یقین ۴۶
- ۴۳-۵-۱-۲. زهد ۴۷
- ۴۳-۵-۱-۳. خدامحوری ۴۸
- ۴۳-۵-۱-۴. معاد باوری ۵۲
- ۴۳-۵-۱-۵. رها کردن دیگران از رنج ۵۲
- ۴۳-۵-۲. راههای رهایی از رنج اخروی ۵۴
- ۴۳-۵-۳. نتیجه گیری ۵۶

فصل چهارم: رنج در بودا

- ۴-۱. حقیقت رنج از نگاه بودا ۶۰
- ۴-۱-۱. واژه شناسی رنج در آئین بودا ۶۱
- ۴-۱-۲. اقسام رنج از نگاه بودا ۶۲
- ۴-۱-۳. پنج توده دلبستگی ۶۲
- ۴-۲. خاستگاه رنج ۶۴
- ۴-۲-۱. اقسام تشنگی ۶۵
- ۴-۲-۲. رنج، زنجیری با دوازده حلقه ۶۵
- ۴-۲-۲-۱. جهل و نادانی ۶۷
- ۴-۲-۲-۲. کرمه سازها ۶۷
- ۴-۲-۲-۳. دانستگی ۶۸
- ۴-۲-۲-۴. نام و شکل ۶۹
- ۴-۲-۲-۵. شش بنیاد حس ۶۹

- ۷۰ ۶-۲-۲-۴. بساویدن
- ۷۰ ۷-۲-۲-۴. احساس
- ۷۰ ۸-۲-۲-۴. تشنگی
- ۷۱ ۹-۲-۲-۴. دل‌بستگی
- ۷۲ ۱۰-۲-۲-۴. وجود
- ۷۲ ۱۱-۲-۲-۴. زاییده شدن
- ۷۲ ۱۲-۲-۲-۴. پیری و مرگ
- ۷۴ ۳-۴. رهایی از رنج
- ۷۴ ۱-۳-۴. معنای لغوی نیروانا
- ۷۴ ۲-۳-۴. معنای اصطلاحی نیروانا
- ۷۶ ۳-۳-۴. اقسام نیروانا
- ۷۷ ۴-۴. راه هشتگانه جلیل
- ۷۹ ۱-۴-۴. شناخت درست
- ۸۰ ۲-۴-۴. اندیشه درست
- ۸۱ ۳-۴-۴. گفتار درست
- ۸۱ ۴-۴-۴. کردار درست
- ۸۲ ۵-۴-۴. زیست درست
- ۸۲ ۶-۴-۴. کوشش درست
- ۸۳ ۷-۴-۴. آگاهی درست
- ۸۶ ۸-۴-۴. یکدلی درست

فصل پنجم: مقایسه دو دیدگاه

- ۹۱ ۱-۵. مقایسه دو دیدگاه در رابطه با اصل رنج
- ۹۲ ۲-۵. مقایسه دو دیدگاه در رابطه با منشأ رنج
- ۹۳ ۳-۵. مقایسه دو دیدگاه در امکان یا عدم امکان رهایی از رنجها
- ۹۴ ۴-۵. مقایسه دو دیدگاه در راههای رهایی یا کاهش رنج

۹۶ نتیجه گیری
۹۸ منابع فارسی
۱۰۱ منابع عربی
۱۰۵ فهرست مقالات

۱. فصل اول

کلیات

۱-۱. بیان مسأله

از آنجا که مسأله رنج، اصلی ترین مسأله از نگاه آئین بودا است، و در دین اسلام هم، هرچند نه به عنوان یک مسأله اصلی و بنیادین، اما نکات قابل توجه ای نسبت به این مسأله وجود دارد و زندگی ما انسانها هم توأم با رنج می باشد. لذا در این پایان نامه به تبیین معنای رنج و اقسام آن و رابطه رنج با مقوله های از قبیل، جاودانگی انسان، حزن، عذاب اخروی، و شباهتها و تفاوتهای این مسأله از نگاه اسلام و آئین بودا پرداخته می شود.

جنبه های مبهم و مجهول این موضوع به طور کلی مسائلی از قبیل: چیستی رنج، منشاء و فلسفه رنج، امکان و یا عدم امکان رهایی از رنج و بیان راهکارهایی برای رهایی از آن در صورت امکان و یا راهکارهای کاهش رنج می باشد.

منظور تحقیق هم به طور کلی تبیین شباهتها و تفاوتها بین دین اسلام و آئین بودا در رابطه با مسأله رنج می باشد.

۲-۱. پیشینه تحقیق

تحقیق در رابطه با به مسأله رنج در آئین بودا قدمتی به قدمت خود آئین بودا دارد، و در دین اسلام هم دارای پیشینه طولانی می باشد، البته نه با عنوان رنج، بلکه با عناوینی از قبیل شر، و یا ضمن مباحث لذت و ألم. اما کاری تطبیقی، که به مقایسه این موضوع از دو دیدگاه اسلام و بودا پرداخته باشد پیدا نکردم.

برخی از پژوهشهایی که در رابطه با رنج در آئین بودا و یا اسلام انجام شده است، از این قرار می باشد: پایان نامه ای در دانشگاه آزاد تهران، واحد علوم و تحقیقات در سال ۱۳۸۶ با عنوان معنای زندگی در ماهایانه و مثنوی معنوی، توسط خانم زینب ابراهیمی دفاع شده است، که نگارنده به مناسبت در یکی از فصول به بحث رنج از نگاه بودا پرداخته است، اما به طور جامع و مکفی نیست. و یا در مجله هفت آسمان شماره ۲۴ مقاله ای با عنوان درد از کجا؟ رنج از کجا؟ نوشته مصطفی ملکیان منتشر شده است، که به بیان خاستگاه و علل رنج از دیدگاه های مختلف، من جمله از نگاه بودا پرداخته است. همچنین در همین مجله در شماره ۲۶ مقاله ای با عنوان دیدگا های بودائی در باره خاستگاه رنج نوشته مارک مجر، ترجمه خلیل فنبری چاپ شده است، که به بیان خاستگاه رنج از نگاه بودا پرداخته است. پژوهشی با عنوان رنج از نگاه اسلام نیافتم، اما با عناوین دیگر، برخی به این بحث از نگاه اسلامی پرداخته اند، مثلاً پایان نامه ای با عنوان لذت و ألم اخروی از دیدگاه ابن سینا و ملا صدرا در دانشگاه باقر العلوم (علیه السلام) توسط مریم سلیمانی در سال ۱۳۸۷ دفاع شده است، که به تبیین معنای لذت و ألم و اقسام آن و کیفیت آن در قیامت از نگاه این دو اندیشمند پرداخته است. همچنین

در سال ۱۳۷۳ پایان نامه‌ای در دانشگاه قم با عنوان لذت و ألم از دیدگاه فلسفه، توسط مهدی طاهریان دفاع شده است که به تبیین دیدگاه برخی از فلاسفه در رابطه با لذت و ألم پرداخته است. و یا در فصلنامه مفید شماره ۱۱ مقاله‌ای با عنوان شر از دیدگاه متکلمان نوشته قدردان قراملکی چاپ شده است، که به بیان دیدگاه‌های برخی از متکلمان در رابطه با مسأله شرور پرداخته است در مجموع تا به حال پژوهشی که به تبیین شباهتها و تفاوت‌های دین اسلام و آئین بودا در مسأله رنج پرداخته باشد انجام نشده است. و این پایان نامه در این رابطه کاری نو و تازه است.

۳-۱. اهداف پژوهش

این پژوهش که یک کار تطبیقی است، کمک می‌کند به تفاهم بیشتر میان دین اسلام و آئین بودا، همچنین کمک می‌کند به بستر سازی جهت همزیستی مسالمت آمیز، رفع سوء گمانها بین دین اسلام و آئین بودا، همچنین کمک می‌کند به گفتگوی بین ادیان. در واقع هدف از این پژوهش تبیین شباهتها و تفاوت‌های دین اسلام و آئین بودا در مسأله رنج است.

۴-۱. پرسشهای اساسی و فرعی پژوهش

سوال اساسی :

چه شباهتها و تفاوت‌هایی در مسأله رنج بین دین اسلام و آئین بودا وجود دارد؟

سوالات فرعی:

- ۱) رنج از نظر اسلام به چه معنا است، و چه تفاوت و یا تفاوت‌هایی با رنج از نظر بودا دارد؟
- ۲) چه رابطه‌ای میان رنج و زندگی وجود دارد؟
- ۳) منشاء رنج چیست؟
- ۴) فلسفه رنج کدام است؟
- ۵) آیا رهایی از رنج به طور مطلق در این دنیا ممکن است؟
- ۶) راهکارهای رهای از رنج در صورت امکان کدام است؟

۵-۱. فرضیه‌ها

فرضیه ما نسبت به سوال اساسی این است که:

بین دین اسلام و آئین بودا تفاوت‌های اساسی در رابطه با رنج وجود دارد.

فرضیه‌ها نسبت به سوالات فرعی:

- ۱) از نظر اسلام زندگی سراسر رنج نیست، بلکه همراه با «عسر»، «یسر» هم هست، و حال آنکه بودا، هستی را برابر با رنج می‌داند.

۲) به نظر می‌رسد بودا برای رنجها، فلسفه و حکمتی را مطرح نمی‌کند، و حال آنکه از نظر اسلام رنجها علاوه بر منشأ، دارای فلسفه و حکمت هم هستند.

۳) بودا، رهایی از رنج را ممکن می‌داند، و حال آنکه به نظر می‌رسد از نظر اسلام رهایی مطلق از رنج در این دنیا امکان ندارد.

۱-۶. ساختار و سازماندهی تحقیق

این پژوهش مشتمل بر پنج فصل می‌باشد. در فصل اول کلیاتی از قبیل، بیان مسأله، پیشینه تحقیق، اهداف تحقیق، سوالات اساسی و فرعی پژوهش، فرضیه‌ها و ساختار پژوهش مطرح می‌شود.

فصل دوم با عنوان آشنایی اجمالی با دین اسلام و آئین بودا، در دو قسمت اسلام و بودا مطرح می‌شود، که در قسمت اسلام مباحثی از قبیل معنای اسلام، خلاصه‌ای از زندگی پیامبر اسلام (ص)، کتاب مقدس مسلمانان و تعالیم و اصول اعتقادی اسلام مطرح می‌شود. در قسمت بودا هم مباحثی از قبیل، معنای بودا، خلاصه‌ای از زندگی سیدارتا^۱ گوتمه، ویژگیهای بودا، فرقه‌های بودایی، کتب مقدس بودائیان و خلاصه‌ای از اهم تعالیم بودا بیان می‌شود.

فصل سوم با عنوان، رنج از دیدگاه اسلام، مشتمل بر بخشهایی از قبیل، معنای رنج و کلمات هم معنای آن، اقسام رنج (جسمی، روحی، دنیوی، اخروی و ...)، رابطه رنج با عذاب اخروی، منشأ رنج، فلسفه رنج، امکان یا عدم امکان رهایی از رنج و بیان راهکارهای رهایی یا کاهش رنج، از نظر اسلام می‌باشد.

فصل چهارم با عنوان رنج از دیدگاه بودا، مشتمل بر بخشهایی از قبیل؛ معنا و اقسام رنج، منشأ رنج، امکان رهایی از رنج و راهکارهای رهایی از رنج (شناخت درست، اندیشه درست، گفتار درست، کردار درست، زیست درست، سعی درست، آگاهی درست و یکدلی درست)، از نگاه بودا می‌باشد.

در فصل پنجم و پایانی هم با عنوان، مقایسه رنج از دو دیدگاه، به مقایسه‌ی دیدگاه اسلام و آئین بودا در رابطه با رنج و نتیجه‌گیری پرداخته می‌شود.

۲ - فصل دوم

آشنایی اجمالی با دین اسلام و آئین بودا

این فصل که به معرفی اجمالی دین اسلام و آئین بودا اختصاص دارد؛ مشتمل بر دو قسمت است، که در قسمت اول به معرفی دین اسلام و در قسمت دوم به معرفی آئین بودا پرداخته می شود.

۲-۱. معرفی اجمالی دین اسلام

در این بخش، نکاتی درباره معنای لغوی و اصطلاحی اسلام، زندگی پیامبر اسلام، قرآن، و برخی از مهمترین تعالیم دین اسلام، بیان می شود.

۲-۱-۱. معنای اسلام

۲-۱-۱-۱. اسلام در لغت:

واژه اسلام در لغت به معنای انقیاد و تسلیم است، همانطور که در قاموس آمده است: «انقیاد و تسلیم شدن در اقرب گوید: «اسلم الرجل: انقاد» «وَلَهُ أُسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...»^۱: آنکه در آسمانها و زمین است با و منقاد و مطیع اند. «فَلَمَّا أُسْلِمَا وَ تَلَّهُ لِلْجَبِينِ»^۲. چون هر دو بدستور خدا تسلیم و منقاد شدند و او را ببیشانی در تل خوابانید»^۳. شهید مطهری هم همین معنا را از لفظ اسلام برداشت می کند و می گوید: لغت «اسلام» به معنی تسلیم است و نشان دهنده این حقیقت است که اولین شرط مسلمان بودن، تسلیم واقعیتها و حقیقتها بودن است^۴. البته باید این نکته را هم مد نظر داشت که طبق معنای لغوی همه ادیان الهی اسلام اند و پیامبران از مردم جز تسلیم شدن بخدا و انقیاد، چیزی نخواسته اند هر چند در اصطلاح مخصوص شریعت حضرت رسول صلی الله علیه و آله شده است^۵.

۲-۱-۱-۲. اسلام در اصطلاح

اسلام در اصطلاح عبارت است از، «دیانت توحید که در حدود سنه ۶۱۰ پ م بوسیله محمد (ص) پیغمبر عربی هاشمی قریشی، در مکه اعلام شد»^۶ و به بیان دیگر اسلام گردن نهادن و اطاعت کردن است نسبت به آنچه پیامبر اسلام آورده است^۷.

^۱ - آل عمران، ۸۱

^۲ - صفات، ۱۰۳.

^۳ - علی اکبر قریشی، قاموس قرآن، جلد سوم، ص ۳۰۱.

^۴ - مرتضی مطهری، مجموعه آثار، جلد دوم، ص ۸۹.

^۵ - علی اکبر قریشی، همان، جلد ۳ ص ۳۰۳.

^۶ - دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ذیل «اسلام».

^۷ - احمدنگری عبد النبی، جامع العلوم فی اصطلاحات الفنون الملقب بدستور العلماء، جلد اول، ص ۸۶.